

İnsan Hakları ve Adil Dönüşüm

HUDOTO

Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı

YAYIN ADI: **İnsan Hakları ve Adil Dönüşüm**

ÇEVİREN VE YAYINA HAZIRLAYAN: **Özlem ALTIPARMAK**

TASARIM: **Simay KABAK**

YAYINLAYAN: **Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı – HUDOTO**

YAYINLANMA TARİHİ: **12.01.2024**

E-ISBN: **978-605-72366-5-4**

ADRES: Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı
Mucibur Rahman Sok. No:17 Anadolu İş Hanı K:3 D:11 Konak-İZMİR
info@hudoto.com

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ve Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından hazırlanmıştır.

Metnin orijinal adı: Human Rights and Just Transition

<https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/climatechange/information-materials/v4-key-messages-just-transition-human.pdf>

Resmi çeviri değildir.

Önsöz

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından hazırlanan İnsan Hakları ve Adil Dönüşüm (Human Rights and Just Transition) isimli yayını Türkçeye çevirdik ve ilginize sunuyoruz.

“Just transition” kavramı Türkçede Adil Geçiş veya Adil Dönüşüm olarak kullanılmaktadır. Bu yayın hazırlanırken ve çeviri yapılırken “geçiş” yerine “dönüşüm” kullanımı tercih edilmiştir. Çünkü fosil yakıtlardan çıkarken sadece başka bir enerji sistemine geçişten ve fosil yakıt yerine yenilenebilir enerjide istihdam imkanından bahsetmek ve bu geçişi planlamak yeterli değildir. Adil dönüşüm; iklim krizine sebep olan ve bu krizi derinleştiren eşitsizliklerin, ataerkinin, sömürünün farkına vararak yeni bir düzen inşasının adıdır. Bu dönüşüm için katılımcı süreçlerin işletilmesi ve çevresel demokrasinin sağlanması zorunludur. Aksi halde mevcut eşitsizliklerin yeniden üretildiği başka bir enerji politikasından ve adil olmaktan uzak bir toplumsal düzenden bahsedilebilir. •

Gerçek bir adil dönüşümden bahsediyorsak toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ve bu eşitsizliklerin altında yatan ataerkil sistemi sorgulamamız, kırılğanlıklara yol açan yapısal eşitsizlikleri gidermek için çaba harcamamız gerekir. Bu nedenle adil dönüşüm, insan haklarıyla yakından ilgilidir.

Yayınımızın adil dönüşümün insan hakları boyutunun anlaşılması ve insan hakları temelinde çalışılması için yol gösterici olmasını ümit ediyoruz.

Giriş

Mevcut ekonomik ve yönetim sistemlerimizin dayattığı çevresel ve insan hakları maliyetleri insanlığın geleceğini tehdit etmektedir. Dönüşüm zorunlu olmakla birlikte, dünyanın nereye dönüşüm yapmak istediğini ve oraya ulaşmanın yollarını tanımlamak önemlidir. Adil bir dönüşüm; sağlık, sağlıklı çevre, eşitlik ve ayrımcılık yasağı ile kapsayıcılığı ve eşitliği teşvik eden insana yakışır iş hakları dahil ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere tüm insan haklarını ölçülebilir bir şekilde geliştiren bir dönüşüm olacaktır. İklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı ve kirlilikten oluşan üçlü gezegensel çevre kriziyle mücadele etmek için gerekli çabalar, kalkınma yollarını zaten olması gerektiği gibi - insan hakları yükümlülükleri ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları doğrultusunda - yeniden düzenlemek için eşsiz bir fırsat sunmaktadır.

"Adil dönüşüm" terimi¹, adil, eşitlikçi, kapsayıcı ve sürdürülebilir olan, insana yakışır iş fırsatları yaratan, eşitsizlikleri ve yoksulluğu azaltan, aynı zamanda işçilerin ve etkilenen toplulukların, özellikle de Yerli Halkların ve çevresel bozulmadan etkilenen toplulukların insan haklarını koruyan ve bunu ele almak için gereken önlemleri alan bir insan hakları ekonomisine geçişi ifade eder. Paydaş katılımı veya sosyal diyalog da önemlidir ve sürdürülebilir bir ekonomiye dönüşüm, enerji ve ulaşımdan tarım kültürüne ve finansal hizmetlere kadar tüm ekonomik yelpazeyi içermelidir. Şu anda adil dönüşüm ağırlıklı olarak fosil yakıt ekonomisinden yeşil ekonomiye doğru olsa da, aşırı enerji talebini sürdürülemez bir şekilde artıran, havayı, toprağı ve suyu kirleten, sağlığa ve doğaya zarar veren tüketim alışkanlıklarını değiştirmeleri için tüketicilerin katılımını sağlamak ve onları güçlendirmek adil bir dönüşümün sağlanmasında çok önemli bir unsurdur.

Hak temelli çevresel eylem, -fırsatların, kaynakların ve hizmetlerin eşit bir şekilde paylaşıldığı ve yönetişimin hesap verebilir olduğu- ekonomik, sosyal ve kültürel (ESK) hakların, adaletin, fırsatların, bağlantıların ve umudun aşamalı olarak gerçekleştirilmesini sağlayan kapsayıcı ekonomiler ve toplumlar inşa etmeye odaklanır.

Adil bir dönüşüm; eşitlik ve ayrımcılık yasağı, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre, insana yakışır iş, sosyal güvenlik, bilgiye erişim, halkın katılımı ve adalet ve hukuk yollarına erişim hakları da dahil olmak üzere, özünde insan hakları standartları ve yükümlülüklerine dayanmaktadır. İnsan hakları, emeğin bir metaya indirgenmemesini, insanlara, ortaklıklara ve toplumlarımıza yapılan bir yatırım olarak görülmesini gerektirir.

İnsan haklarının adil dönüşüm süreçlerine entegre edilmesi şunları gerektirir:

- Hem fosil yakıt ekonomisinden uzaklaşmak hem de yeşil bir ekonomiye doğru ilerlemek için eylemleri çerçevelemek üzere, ESK haklarının aşamalı olarak gerçekleştirilmesi de dahil olmak üzere, adil dönüşüm süreçlerinde uluslararası insan hakları çerçevesinin benimsenmesi.
- Dönüşüm sürecinin faydalarına eşit erişimin yanı sıra yüklerinin adil dağılımının teşvik edilmesi.
- Ekonomik modellerin, insanların ve gezegenin refahını, toplumsal cinsiyet eşitliğini ve eşitsizliklerin azaltılmasını sağlayan ve sadece GSYİH ile ilgilenmeyen modellere kaydırılması.

¹ 1 Haziran 2023'te düzenlenen Uluslararası Çalışma Konferansının 111. oturumunda, ILO'nun 187 Üye Devletinden işçi, işveren ve hükümetleri temsil eden delegeler, herkes için çevresel olarak sürdürülebilir ekonomilere ve toplumlara doğru adil bir dönüşümle ilgili sonuçları kabul etti. Daha fazla bilgi için: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_885375.pdf

- d. Ekolojik dönüşümden etkilenen işçilerin ve toplulukların haklarının korunması ve geçim kaynakları üzerindeki etkileri.
- e. İnsana yakışır işlerin yaratılmasına ve sosyal güvenliğin sağlanmasına yatırım yapılması.
- f. İnsana yakışır iş, sosyal koruma, eğitim fırsatları ve iş güvencesinin sağlanması ve garanti altına alınması için işçilerin ve sendikalarının katılımı.
- g. Aşırı enerji ve kaynak talebine yol açan, havayı, toprağı ve suyu kirleten, sağlığa ve doğaya zarar veren tüketim ve üretimin azaltılması.
- h. İnsan hakları ihlallerine veya suistimallerine maruz kalan kişilerin ve toplulukların etkili çözüm yollarına erişiminin sağlanması.

Adil dönüşüm, sürdürülebilir işletmeler için elverişli bir ortamın oluşturulması dahil olmak üzere, çevresel eylemin sosyal ve ekonomik fırsatlarının azami düzeye çıkarılmasını ve bununla bağlantılı zorlukların en aza indirilmesini ve dikkatle yönetilmesini içerir. Etkili bir sosyal diyaloga dayanmalı, temel ilkelere ve çalışma haklarına saygı göstermeli ve uluslararası insan hakları ve çalışma yasaları ve standartlarına uygun olmalıdır. 1998'de kabul edilen ve 2022'de değiştirilen **ILO Çalışma Yaşamında Temel İlkeler ve Haklar Bildirgesi**, örgütlenme özgürlüğü ve toplu pazarlık hakkının tanınmasını, her türlü zorla ve angarya çalışmanın ortadan kaldırılmasını, çocuk işçiliğinin etkin bir şekilde ortadan kaldırılmasını, istihdam ve meslek bakımından ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını ve güvenli ve sağlıklı bir çalışma ortamını içermektedir. Üçlü mutabakatla 2015 yılında kabul edilen **Herkes İçin Çevresel Olarak Sürdürülebilir Ekonomilere ve Toplumlara Adil Dönüşüm için ILO Kılavuz İlkeleri**, çalışma dünyasındaki haklara ve hukuka uygun adil bir dönüşümün uygulanması için ayrıntılı rehberlik sağlamaktadır.

Aşağıdaki Anahtar Mesajlar, adil bir dönüşümün başarılması için temel insan hakları yükümlülüklerini ifade etmektedir.

Adil Dönüşümün Gerçekleştirilmesi için İnsan Hakları Yükümlülüklerine İlişkin Temel Mesajlar

Anahtar Mesaj 01

Eşitlik ve adaletin sağlanması

İklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı ve kirlilikten oluşan üçlü gezegensel çevre krizi her yerde insanları etkilerken, bu değişikliğe en az katkıda bulunanlar genellikle bu değişiklikten en çok etkilenenlerdir. ILO'ya göre yeşil dönüşüm sürecinde 100 milyondan fazla iş yaratılabilir ancak 80 milyona yakın iş de kaybedilebilir. Genel olarak, istihdam yaratımı orta vasıflı işler arasında yoğunlaşacaktır.² Ekonomilerini çeşitlendirmek için mali ve siyasi alana sahip olmayan ülkeler, kirlenici sektörlerden uzaklaşmak için zorluklarla karşılaşabilir.

Sürdürülebilir kalkınma, sadece ekonomik büyümeye odaklanmak yerine eşitsizliklerin giderilmesine öncelik veren ve aşırı tüketimi büyümenin bir bileşeni olarak ele almak yerine bununla mücadele eden farklı bir sosyo-ekonomik modele dayanmalıdır. Adil bir dönüşüm, işçi haklarını ve iklim değişikliği de dahil olmak üzere çevresel bozulmadan en çok etkilenenlerin haklarını ve bu tür zorlukları ele almak için gereken önlemleri korurken yeni fırsatlar yaratabilir ve çevresel etkileri en aza indirebilir. Ancak kapsayıcı ve eşitlikçi sonuçları otomatik olarak garanti etmez ve bazen mevcut eşitsizlikleri daha da kötüleştirme riski taşır. Örneğin, topluluklar yenilenebilir enerji projelerinden ve nadir toprak minerallerinin işletilmesinden olumsuz etkilenebilir ve/veya yerlerinden edilebilir. Bu nedenle, adil dönüşüm için insanları merkeze koymak, işçilerin, mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin (MSME) ve çevresel zararlardan ve bunları ele almaya yönelik eylemlerden etkilenen toplulukların korunmasını sağlamak esastır.

Adil dönüşüm süreçlerinin 'adil' olmasını sağlamak, işçilerin, toplulukların ve hassas durumdaki insanların haklarının korunmasını gerektirir. Çevresel bozulmanın maliyetleri kirletenler tarafından karşılanmalı ve kalkınmanın faydaları eşit bir şekilde dağıtılmalıdır. Adalet, insan hakları güvencelerinin ve bağımsız tazmin mekanizmalarının kurulması ve etkili bir şekilde uygulanması da dahil olmak üzere, geçmişteki insan hakları zararlarını gidermeyi ve gelecekteki zararları önlemeyi amaçlayan katılımcı ve kapsayıcı bir dönüşümü gerektirir.³

Ülkeler içinde ve arasında eşitlik, dönüşümün fayda ve maliyetlerinin adil ve hakkaniyetli bir şekilde dağıtılmasını sağlayarak kapsayıcılığı ve eşitsizliğin azaltılmasını vurguladığı için adil dönüşümün esaslı bir ilkesidir. Bu nedenle, çevresel açıdan sürdürülebilir ekonomilere dönüşümün sağlanması, tüm ekonomik sektörler, kayıtlı ve kayıt dışı ekonomi ve tüm gelişmişlik düzeylerindeki ülkeler için önemlidir. Çevresel eylemde eşitlik, adil dönüşüm yollarının gelişmekte olan düşük ve orta gelirli ülkelerdeki insanlara, Yerli Halklara, kırılgan durumdaki insanlara ve gelecek nesillere fayda sağlamasını temin ederek sosyal güven inşa edebilir.⁴

² https://www.ilo.org/skills/WCMS_732185/lang--en/index.htm#:~:text=Among%20the%20major%20findings%20highlighted,80%20million%20may%20be%20destroyed

³ IPCC'nin iklim adaleti tanımına bakınız, şu adreste: https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/11/sr15_glossary.pdf

⁴ Uluslararası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), 6. Sentez Raporuna göre, "eşitlik, iklim adaleti, sosyal adalet ve kapsayıcılığa öncelik veren eylemler daha sürdürülebilir sonuçlara, ortak faydalara yol açmakta, ödüneşimleri azaltmakta, dönüştürücü değişimi desteklemekte ve iklime dirençli kalkınmayı ilerletmektedir. Eşitlik, kapsayıcılık ve adil geçişler, uyum konusunda ilerlemenin ve hızlandırılmış azaltım için daha derin toplumsal hedeflerin anahtarıdır."

https://report.ipcc.ch/ar6syr/pdf/IPCC_AR6_SYR_LongerReport.pdf

Anahtar Mesaj 01

Eşitlik ve adaletin sağlanması (devam)

"Herkes uyan tek bir beden" yoktur. Politikalar ve programlar; ülkelerin kalkınma aşamaları, ekonomik sektörleri ve işletme türleri ve büyüklükleri dahil olmak üzere özel koşullarına uygun biçimde ve uluslararası çalışma standartları ve yükümlülüklerini içerecek şekilde insan haklarına uygun olarak tasarlanmalıdır. Bu, işletmelerin ve yatırımcıların insan hakları ve uluslararası çalışma hukuku ve standartlarını içerecek şekilde hukukun üstünlüğüne saygıyı güvene dayalı görevlerinin bir parçası olarak gördükleri küresel bir ekonomide gerçekleşmelidir. Bu tür politikalara örnek olarak "adil dönüşüm anlaşmaları", toplumsal planlama, insan hakları etki değerlendirmeleri, mali şeffaflık ve hesap verebilirlik, Adil Dönüşüm Komisyonları ve hükümetler tarafından sosyal diyalog için kurulan yeni kurumsal yapılar verilebilir.

Anahtar Mesaj 02

Uluslararası iş birliği dahil olmak üzere, sürdürülebilir, hak temelli kalkınma için mevcut azami kaynakların harekete geçirilmesi

Devletler, BM Kalkınma Hakkı Bildirgesi'nde belirtildiği üzere, kalkınma hakkının gerçekleştirilmesi için elverişli ulusal ve uluslararası koşulların yaratılmasında birincil sorumluluğa sahiptir. Uluslararası çalışma standartları dahil olmak üzere temel insan hakları sözleşmeleri uyarınca, tüm Devletler temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre ile güvenli ve sağlıklı bir çalışma ortamı hakları dahil ESK haklarının aşamalı olarak hayata geçirilmesi için mevcut azami kaynakları seferber etmek, tahsis etmek ve harcamakla yükümlüdür. Çevresel bozulmanın neden olduğu öngörülebilir insan hakları zararlarını önlemek için mevcut kaynakları harekete geçirecek makul tedbirleri almamak -çevresel açıdan sürdürülebilir bir insan hakları ekonomisine ve topluma dönüşümde gecikmeler dahil olmak üzere- bu yükümlülüğün ihlalini teşkil eder.

Dönüşüm süreciyle ilgili zorlukların ele alınması için kaynakların seferber edilmesi, Devletlerin insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmeye yönelik diğer çabalarından ödün vermek yerine onları tamamlamalıdır. Gelir ve servetin aşamalı vergilendirilmesi, özel sektörün adil payını ödemesi ve sübvansiyonların fosil yakıtlardan temiz enerji sektörlerine kaydırılması gibi insan haklarını geliştirici ekonomi politikaları, gelirlerin toplum içinde daha adil bir şekilde dağıtılmasını sağlarken, adil dönüşüm programlarını ve politikalarını, yapısal dönüşümü ve sosyal koruma dahil olmak üzere ESK haklarına ve sürdürülebilir kalkınmaya yapılan yatırımları destekleyen insan hakları bütçelemesi için mevcut mali alanı artırabilir.

Üçlü gezegensel çevre krizi, uluslararası dayanışma ile desteklenen küresel bir yanıt gerektirmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin dönüşüm yolları, çevresel adalet, nesiller arası eşitlik, kirleten öder ve ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve ilgili kabiliyetler gibi temel ilkelerle uyumlu destek gerektirmektedir. BM Şartı, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ve diğer insan hakları belgeleri uyarınca, Devletlerin tüm insan haklarının hayata geçirilmesini ilerletmek için kaynak seferberliğine kadar uzanan bir işbirliği yapma görevi vardır. Paris Anlaşması ve Kalkınma Hakkı Bildirgesi doğrultusunda işbirliği, diğerlerinin yanı sıra, küresel olarak çevresel açıdan sürdürülebilir ekonomilerin gelişmesini ve büyümesini teşvik eden mali, kapasite geliştirme ve teknolojik destekleri içermelidir. Sürdürülebilir bir dönüşümü sağlayacak teknik araçlar halihazırda mevcut olmakla birlikte, yeterli politikalar ve uygulama araçları şeklinde tezahür eden siyasi irade eksiktir ve bu da çevresel krizlerin tamamen önlenemez ve öngörülebilir bir şekilde derinleşmesine neden olmaktadır.

Anahtar Mesaj 03

Bilgiye erişim, katılım ve adalete erişimin güvence altına alınması

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, çok taraflı çevre anlaşmaları, on temel ILO Sözleşmesi ve ulusal yasa ve politikalar dahil olmak üzere insan hakları belgelerinin yanı sıra, bilgiye erişim, kamu işlerine özgür, aktif, anlamlı ve bilgilendirilmiş katılım ve adalet ve çözüm yollarına erişim haklarını garanti altına alır. Adil bir dönüşüm için etkili planlama ancak sosyal diyalog ve anlamlı paydaş katılımı yoluyla bilinçli müzakere yapıldığında gerçekleşir. Sosyal diyalog, etkilenen topluluklar ve Yerli Halklar gibi ilgili tüm paydaşlar için politika oluşturma ve uygulama konusunda katılım ve istişarelere olanak tanır ve statülerine bakılmaksızın (kayıtlı veya kayıt dışı çalışanlar; sürekli veya güvencesiz istihdamda, kamu veya özel aktörler tarafından istihdam edilen) çalışanlara özellikle odaklanmalıdır.

İşçiler, sendikaları, topluluklar ve diğer etkilenen taraflar, hükümetlerinin çevresel bozulmayı ele alma stratejileri ve adil dönüşüm politikaları hakkında bilgi sahibi olma hakkına sahiptir. Adil dönüşümle ilgili karar alma süreçlerine katılım için güvenilir, şeffaf ve erişilebilir etki değerlendirmeleri ve veriler gereklidir. Bu katılım farklı bakış açılarının, ihtiyaçların ve kaygıların dikkate alınmasını sağlayarak adil ve kapsayıcı süreçlerle sonuçlanır. İşçilerin, işletmelerin, kooperatiflerin, dayanışma ekonomilerinin, Yerli Halkların, yerel toplulukların, sivil toplum kuruluşlarının, tüketicilerin ve diğer paydaşların sürece dahil edilmesi, olası çatışmaların ele alınmasına ve iş birliğine dayalı çözümler geliştirilmesine yardımcı olur. Aynı zamanda, Devletler ve işletmeler dönüşüm programlarından olumsuz etkilenenlerin çözüm yollarına erişimini kolaylaştırmalıdır.

Anahtar Mesaj 04

Güvenli ve sağlıklı bir çalışma ortamı dahil olmak üzere çalışma hakkının sağlanması ve özellikle kayıt dışı sektörde çalışanlar için kapasite geliştirme ve beceri geliştirmenin teşvik edilmesi

Çalışma hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Devletlerin çalışanları işsizliğe karşı korumasını ve statülerine bakılmaksızın (kayıtlı veya kayıt dışı çalışanlar; sürekli veya güvencesiz istihdam; kamu veya özel sektör tarafından istihdam edilenler) çalışanların ekonomik, sosyal ve kültürel haklarına öncelik veren politikalar formüle etmesini ve uygulamasını gerektirir. Adil bir dönüşüm, toplumları çevre dostu ve insana yakışır istihdam fırsatları sunan yeni endüstriler ve işler yaratma konusunda güçlendirme potansiyeline sahiptir.

Yerel düzeyde, çevresel krizlerden ve bu krizlere yönelik alınan tedbirlerden etkilenen topluluklarda ve sektörlerde işsiz işçiler ve işsizlik riski altındaki işçiler için istihdam fırsatlarının sağlanması, sadece işçilerin geçim kaynaklarını güvence altına almakla kalmaz, aynı zamanda düzgün yönetildiği takdirde kamu hizmetlerini, hakların teslimini güvence altına alabilecek ve topluluk düzeyinde kalkınmayı artıracak yerel vergilere dayanan toplulukları da destekler.⁵ Bu fırsatlar erişilebilir ve onurlu olmalı, işçiler ve aileleri için kendi toplumlarında yeterli yaşam standartlarını güvence altına almalıdır.⁶

⁵ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Çalışma hakkına ilişkin Genel Yorum 18 (E/C.12/GC/18).

⁶ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Adil ve Elverişli Çalışma Koşulları Hakkına İlişkin Genel Yorum 23 (E/C.12/GC/23). ILO'nun uluslararası çalışma standartları hem hükümetlerden hem de işverenlerden işçileri iş kazaları ve meslek hastalıklarına karşı korumalarını talep etmektedir. Bkz. 1981 tarihli İş Sağlığı ve Güvenliği Sözleşmesi (No. 155), 1947 tarihli İş Teftişi Sözleşmesi (No. 81) ve 1969 tarihli İş Teftişi (Tarım) Sözleşmesi (No. 129).

Anahtar Mesaj 04

Güvenli ve sağlıklı bir çalışma ortamı da dahil olmak üzere çalışma hakkının sağlanması ve özellikle kayıt dışı sektörde çalışanlar için kapasite geliştirme ve beceri geliştirmenin teşvik edilmesi (devam)

Dönüşüm sürecinin yarattığı yeni fırsatlara erişebilmeleri için, çalışanlara yeni becerilerin geliştirilmesi, hayat boyu öğrenme fırsatları yoluyla, yeniden beceri kazandırma, kaliteli çıraklık ve kapasite geliştirme projeleri ve yerel ekonomik çeşitlendirmeyi, küçük ve orta ölçekli işletmeleri, kooperatifleri ve sosyal ve dayanışma ekonomisini destekleyen girişimler için hedeflenen programlar sağlanmalıdır. Bu programlardan özellikle dönüşüm süreci nedeniyle iş kaybına uğrayan gençler ve işçiler faydalanmalıdır.

İşçi haklarının korunması ve geliştirilmesi ile sendikaların önceliklerin belirlenmesi, karar alma, planlama, uygulama, izleme ve değerlendirme süreçlerine katılımı adil dönüşüm sürecinde çok önemli bir rol oynamaktadır. İşçi haklarının savunucuları ve adil çalışma uygulamalarının savunucuları olarak sendikalar, daha sürdürülebilir ekonomilere dönüşümün işçilerin geçim kaynaklarına ve haklarına zarar vermemesini sağlamada kilit ortaklardır.

Anahtar Mesaj 05

Adil dönüşüm politikalarının tasarlanması ve uygulanması dahil olmak üzere kayıt dışı çalışanların korunması ve temsil edilmesinin sağlanması

ILO 7'ye göre⁷, küresel çalışanların %60'ından fazlası kayıt dışı ve/veya güvencesiz istihdam biçimlerinde çalışmaktadır ve tahminen 2 milyar insan kayıt dışı çalışmaktadır. Göçmen işçiler dahil olmak üzere kayıt dışı ve güvencesiz işlerde çalışanlar, sosyal ve yasal korumaların yokluğu, beceri uyumsuzlukları, kaynaklara sınırlı erişim ve karar alma süreçlerinde genellikle eşit olmayan temsil nedeniyle krizlere karşı son derece hassastır. Çevresel krizler, güvencesiz istihdam biçimlerinin istikrarsızlığını artırarak çalışma dünyası için önemli bir tehdit oluşturmaktadır.

Devletler kayıt dışı çalışanların karşılaştıkları farklı zorlukları kabul etmeli ve bu kişilerin korunması, dahil edilmesi ve güçlendirilmesi için yollar oluşturmalarıdır. Bu, kayıtlı istihdama dönüşümlerinin kolaylaştırılmasını, ihtiyaçlarına uygun beceri geliştirme programları sunulmasını, insan hakları, sosyal, ekonomik ve çevresel politikalar konusunda farkındalık yaratılmasını, sosyal güvenlik ağlarına erişimin sağlanmasını ve anlamlı bir sosyal diyaloga girilmesini içerir. Kooperatif modelinin kullanımı, diğer yaklaşımların yanı sıra, yasal tanınma sağlayarak, kaynakları bir araya getirerek, pazara erişimi ve pazarlık gücünü artırarak, kapasite geliştirme ve beceri geliştirmeyi teşvik ederek ve üyeleri için sosyal güvenlik ve savunuculuğu destekleyerek kayıt altına alma için etkili bir araç olabilir.

⁷ https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_626831.pdf

Anahtar Mesaj 05

Adil dönüşüm politikalarının tasarlanması ve uygulanması dahil olmak üzere kayıt dışı çalışanların korunması ve temsil edilmesinin sağlanması (devam)

Aynı zamanda, önemli sayıda işletmenin ve çalışanın kayıt dışı olarak faaliyet gösterdiği kayıt dışı sektörde hedeflenen programlar oluşturulmalıdır. Kayıt dışı çalışanların politikaların tasarlanmasına aktif, özgür ve anlamlı bir şekilde katılmalarını sağlayacak kanallar oluşturulmalıdır.

Göçmen işçiler ve aileleri de dahil olmak üzere kayıt dışı ve güvencesiz işlerde çalışan gruplara sosyal korumanın yaygınlaştırılması, adil dönüşüm bağlamında önemli öncelik alanlarından biridir. Bu alanlar, hükümetin sosyal koruma stratejilerinin ve programlarının ayrılmaz bir parçası olmalı, kapsamın evrenselliği, kapsayıcılık; yeterlilik; ayrımcılık yapmama ve toplumsal cinsiyet eşitliği ilkeleri tarafından yönlendirilmelidir.

Anahtar Mesaj 06

Yeterli sosyal güvenliğe erişimin garanti altına alınması

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve diğer insan hakları belgeleri toplumun her üyesinin sosyal güvenlik hakkını garanti altına almaktadır. Benzer şekilde, ILO Sosyal Güvenlik (Asgari Standartlar) Sözleşmesi, 1952 (No. 103) ve diğer uluslararası çalışma standartları da sosyal güvenliğin önemini vurgulamaktadır. Sosyal koruma sistemleri, ulusal dönüşüm stratejileri ile birlikte sistematik olarak uygulandığında olumsuz etkileri ele alabilir ve hatta önleyebilir.

Tüm devletler, sosyal güvenlik hakkını ve temel hizmetlere/hakların teslimine erişimi güvence altına almak için uluslararası iş birliği dahil olmak üzere mevcut azami kaynaklarını kullanmalıdır. Ekolojik dönüşümden etkilenen işçiler ve topluluklar yalnızca sağlık, gelir güvenliği ve sosyal hizmetler dahil olmak üzere sosyal güvenlik kapsamında değil, aynı zamanda ekonomik fırsatlar yaratmayı ve iş arayanlara uygun eğitim ve yardım sağlamayı amaçlayan daha geniş yatırımlar kapsamında da yer almalıdır. Farklı gelir kategorilerindeki devletler, bu hedeflerin sadece uygulanabilir olmakla kalmayıp, aynı zamanda herkese fayda sağlayan uzun vadeli, sürdürülebilir kalkınmanın temelini oluşturduğunu göstermiştir.

Adil dönüşüm kavramı, hak temelli sosyal korumayı güçlendirmek, eşitsizlikleri azaltmak ve kayıt dışı sektörde veya güvencesiz istihdam biçimlerinde çalışanlar için bile kapsayıcı ve katılımcı bir dönüşüm süreci sağlamak için bir fırsat olarak görülmelidir. Sağlam sosyal güvenlik sistemleri, çevresel eylemlerden kaynaklanan iş kayıplarının sonuçlarını hafifletmeye, daha ileri eğitime erişim sağlamaya ve işgücü piyasası fırsatlarını iyileştirmeye yardımcı olabilir. Ayrıca gelecekteki şoklara karşı en kırılgan olanları destekleyerek sosyal güvenlik ağlarını güçlendirebilir, toplum düzeyinde dayanıklılığı artırabilir ve gelecekteki krizlerde hedeflenen müdahalelere olan ihtiyacı azaltabilir. Çok sayıda araştırma, sağlıklı ve sürdürülebilir toplumların hem 'üretken' hem de 'koruyucu' bir bileşeni olarak sosyal korumanın ikili rolünün altını çizmektedir.⁸⁹

⁸ Dünya Sosyal Koruma Raporu 2020-22, ILO, şu adresten: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_protect/@soc_sec/documents/publication/wcms_817572.pdf

⁹ Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (CEDAW) ve Eşit Ücret Sözleşmesi, 1951 (No. 100), Ayrımcılık (İstihdam ve Meslek) Sözleşmesi, 1958 (No. 111), Aile Sorumlulukları Olan İşçiler Sözleşmesi, 1981 (No. 156) ve Şiddet ve Taciz dahil olmak üzere ILO uluslararası çalışma standartları

Anahtar Mesaj 06

Yeterli sosyal güvenliğe erişimin garanti altına alınması (devam)

Devletler, ILO Sosyal Koruma Katmanları Tavsiye Kararı, 2012 (No. 202) ve diğer belgelerde belirtilen yeterlilik, kapsamlılık, sürdürülebilirlik ve evrensellik ilkelerini uygularken, mevcut sosyal koruma sistemlerini temel alan ve güçlendiren adil dönüşüm stratejilerini sosyal güvenlik mevzuatı ve uluslararası çalışma standartlarıyla uyumlu hale getirmelidir.

Anahtar Mesaj 07

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin ve kadın haklarının sağlanması

Kadınlar, kız çocukları ve LGBTIQ+ bireyler, özellikle de marjinalleştirilmiş veya kırılabilir durumdakiler, çevresel şoklardan en çok etkilenen mesleklerde ve kayıt dışı sektörde aşırı temsil edilmeleri nedeniyle iş kaybına özellikle maruz kalmaktadır. Adil bir dönüşüm, birçok çevresel zorluk ve fırsatın doğasında bulunan önemli toplumsal cinsiyet ve insan hakları boyutlarını dikkate almalıdır. Ayrıca, kadınların ve kız çocuklarının yaşamları boyunca birincil bakıcılar olarak karşılaştıkları dışlanma ve ayrımcılığı pekiştiren ve ekonomik dönüşümlerde yoğunlaşabilecek olan, sosyal olarak tanınmayan, ücretsiz veya düşük ücretli bakım ve destek işleriyle ilgili zorlukları da dikkate almalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliği, küresel nüfusun %50'sinden fazlası için dışlanma ve güvencesiz çalışma koşullarının önlenmesi için bir ön koşuldur. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanamaması dönüşüm sürecinin başarısını da tehdit etmektedir, zira pek çok kadın ve kız çocuğu sürdürülebilir tarım, doğal kaynakların ve ekosistemlerin korunması gibi dönüşüm süreci açısından kritik işlerde aktif olarak çalışmaktadır.

Devletler, adil ve hakkaniyetli sonuçları teşvik etmek için özel toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları düşünmelidir. Adil bir dönüşüm bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliğinin anaakımlaştırılması, diğerlerinin yanı sıra, iş fırsatlarına eşit erişim sağlanmasını, farklı toplumsal cinsiyet perspektiflerinin karar alma süreçlerine entegre edilmesini, toplumsal cinsiyete özgü etkilerin ele alınmasını, adil ücret ve çalışma koşullarının savunulmasını, ücretsiz bakım işlerinin desteklenmesini, toplumsal cinsiyet hedefli eğitim sunulmasını, toplumsal cinsiyete göre ayrıştırılmış verilerin toplanmasını ve toplumsal cinsiyet eşitliği savunucularıyla işbirliği yapılmasını içermelidir.

Adil dönüşüm süreci, toplumsal cinsiyete duyarlı politikalara öncelik vererek daha kapsayıcı ve eşitlikçi bir geleceği teşvik edebilir. Alınacak tedbirler arasında işgücü eğitiminde toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşımların benimsenmesi, tarım, ormancılık ve diğer sektörlerde kadınların istihdam edildiği işlerin resmileştirilmesi ve iklim eyleminin güçlendirilmesinde zaten önemli bir rol oynayan yerli kadınların geleneksel ve yerel bilgilerinin geliştirilmesi yer almalıdır.

Anahtar Mesaj 08

Ticari işletmelerin insan haklarına saygı göstermesini zorunlu kılmak

Adil dönüşümün birincil faydalanıcıları hak sahipleridir, ancak işletmeler de bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır. İnsan haklarıyla uyumlu adil bir dönüşüme ulaşmak için Devletler açık ve kapsamlı düzenleyici çerçeveler oluşturmalıdır. Bu çerçeveler, işletmeler için elverişli bir ortam yaratmalı, işçiler, sendikalar ve faaliyet gösterdikleri toplumlarla aktif işbirliği yapmalarını kolaylaştırmalıdır.

Anahtar Mesaj 08

Ticari işletmelerin insan haklarına saygı göstermesini zorunlu kılmak (devam)

Hem Devletler hem de işletmeler, dönüşüm programlarını tasarlarken ve uygularken, eşitlik ve ayrımcılık yapmama ilkeleri de dâhil olmak üzere insan haklarına saygı gösterilmesini sağlayarak, eylemlerinin veya eylemsizliklerinin çalışanlar ve topluluklar açısından yarattığı potansiyel riskleri değerlendirmelidir. Devletler, sürdürülebilir işletmelerin, özellikle de kooperatifler, sosyal ve dayanışmacı ekonomi ve girişimciler dahil olmak üzere mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin dönüşüm çabalarında dayanıklılığını destekleyen ve artıran bir ortam yaratmayı hedeflemelidir.

Devletler ayrıca bilimsel araştırmaları çıkar çatışmalarına karşı şiddetle korumalı ve ekolojik dönüşümle ilgili yeşile boyama ve yanıltıcı iddialara veya etiketlere karşı önlem almalıdır. Bu, işletmelerin adil dönüşüm programlarını ve bunları uygulamak için alınan doğrulanabilir önlemleri şeffaf bir şekilde açıklamalarını gerektiren politikaları içerebilir.

Birleşmiş Milletler İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri, işletmelere adil dönüşüm planlarında insan hakları risklerini yönetmek için bir mavi baskı sağlar. Ticari işletmeler, dönüşüm sürecinde yarattıkları ilerleme ve faydaların, bağımlı oldukları kişi ve topluluklar tarafından erişilebilir olmasını ve bunlarla paylaşılmasını sağlamalıdır. Devletler, insan haklarını koruma görevlerinin bir parçası olarak, değer zincirleri boyunca ve temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre ve toplumsal cinsiyet eşitliği hakları da dahil olmak üzere uluslararası kabul görmüş tüm insan haklarıyla ilgili olarak gerekli özenin gösterilmesini teşvik etmeli veya zorunlu tutmalıdır. İnsan hakları konusunda şikâyetçi olmak için işletmelerden, insan hakları üzerindeki etkilerini tespit ettikleri, önledikleri, hafiflettikleri ve nasıl ele aldıklarını açıkladıkları bir süreç olan insan hakları durum tespiti yapmaları beklenir. İşletmeler, insan hakları üzerinde olumsuz etkilere neden olduklarını veya katkıda bulduklarını tespit ettiklerinde, güvene dayalı bir görev olarak, ortaya çıkan insan hakları maliyetleri için telafi sağlamalıdır.

Anahtar Mesaj 09

Kırılgan durumdaki bireylerin, grupların ve insanların haklarına saygı gösterilmesi, bu hakların korunması ve yerine getirilmesi

Ayrımcılık yasağı ve eşitlik, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, uluslararası insan hakları sözleşmeleri ve Kalkınma Hakkı Beyannamesi'nde yer alan temel insan hakları ilkeleridir ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Sözleşmesi ve Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Sözleşmesi de dahil olmak üzere diğer birçok belgede ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Benzer şekilde, ILO'nun eşitlikle ilgili uluslararası çalışma standartları, işin her alanında ve bir bütün olarak toplumda ayrımcılığı ortadan kaldırmak için bir araç sağlar. Bu standartlar 1951 tarihli Eşit Ücret Sözleşmesi (No. 100), 1958 tarihli Ayrımcılık (İstihdam ve Meslek) Sözleşmesi (No. 111) ve 2019 tarihli Şiddet ve Taciz Sözleşmesi'dir (No. 190). Bu ilkeler, tüm bölgelerdeki birçok yargı sisteminde de yer almaktadır.

Anahtar Mesaj 09

Kırılgan durumdaki bireylerin, grupların ve insanların haklarına saygı gösterilmesi, korunması ve yerine getirilmesi (devam)

Kırılgan durumdaki insanlar, olağanüstü becerikliliklerine ve dayanıklılıklarına rağmen, çevresel bozulmaya uyum sağlamak için genellikle yetersiz kaynaklara sahiptir. Sonuç olarak, çevresel bozulma ve bu bozulmayı ele almak için gereken önlemlerle ilgili insan hakları zararlarına karşı özellikle hassas olabilirler. Adil dönüşüm programlarının tasarım ve uygulamasında insan hakları güvencelerinin yetersiz olması, kadınlar ve kız çocukları, çocuklar, gençler, yaşlılar, engelliler, Yerli Halklar, azınlıklar, göçmenler, kırsal kesimde çalışanlar, engelliler ve yoksulluk içinde yaşayanlar gibi hassas durumdaki kişi ve gruplar için olumsuz insan hakları etkilerine neden olabilir. Birçok dönüşüm programı nüfusun belirli kesimleri için yeni ekonomik fırsatlar yaratmaya çalışsa da, önceden var olan sosyal ve ekonomik dışlanma kalıplarını dikkate almalarını sağlamak için daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır. Dönüşüm sürecinden en çok etkilenen kişi, grup ve halkları hedef alan katılımcı, hesap verebilir, şeffaf ve ayrımcı olmayan süreçler kritik öneme sahiptir ve tüm topluma fayda sağlar.

Bu dönüşümden en çok etkilenen gruplar arasında Yerli Halklar da yer almaktadır. Dönüşüm süreci için kritik öneme sahip kaynakların önemli bir kısmı bu halkların geleneksel toprakları ve bölgeleri üzerinde veya yakınlarında yer almaktadır. İnsan hakları, adil bir dönüşüm bağlamında Devletlerin, 1989 tarihli ILO Yerli ve Kabile Halkları Sözleşmesi (No. 169) ve BM Yerli Halkların Hakları Bildirgesi'nin gerekliliklerine uygun olarak Yerli Halkların haklarına saygı göstermesini, korumasını ve yerine getirmesini gerektirir. Bu, Yerli Halkların haklarının adil dönüşüm politika ve programlarında açıkça ele alınmasını sağlamayı, ekolojik dönüşüm sırasında Yerli Halkların karşılaştığı riskleri belirlemeyi ve azaltmak için gerekli özeni göstermeyi, Yerli Halklar sahip oldukları işletmeler dahil olmak üzere zarar gördüğünde etkili çözüm yollarına erişim sağlamayı ve Yerli Halkların kendi kaderlerini tayin etme, toprak, bölge ve kaynak haklarının yanı sıra haklarını etkileyebilecek herhangi bir karar almadan önce özgür, önceden ve bilgilendirilmiş rızalarını sağlamayı gerektirir.

Anahtar Mesaj 10

Sıfır karbon toplumuna doğru ilerlerken çevresel insan hakları savunucularını koruyun

Uluslararası İklim Değişikliği Paneli'nin (IPCC) iklim değişikliği konusunda cesur adımlar atılması gerektiğine ilişkin çalışması, düşük karbonlu yeşil ekonomilere adil bir dönüşümün önemini vurgulamıştır. IPCC'nin çalışması, temiz enerjiyi destekleyen, kaynakları verimli kullanan ekonomik büyümeyi teşvik eden, gelir ve insana yakışır işler yaratan, yoksulluğu ve eşitsizliği azaltan ekonomik stratejilere geçilmesi için gereken aciliyeti vurgulamaktadır.

Net sıfır karbon ekonomisine dönüşüm tüm insanlar için bir zorunluluktur ancak bu dönüşüm en kırılgan kesimlerin zararına olamaz. Küresel enerji dönüşümü, büyük ölçüde gelişmekte olan ülkelerde bulunan kritik minerallere yönelik talepte bir artış yaratmaktadır. Bu durumun önümüzdeki yirmi yıl içinde küresel madencilik yatırımlarında yaklaşık 1,7 trilyon ABD Doları tutarında bir artışa yol açması beklenmektedir. Uzun vadeli ekonomik büyüme sağlamak, yeni yeşil geçim kaynakları yaratmak ve sürdürülebilir yerel kalkınmayı güvence altına almak için 20 ila 30 yıllık bir pencere olduğu tahmin edilmektedir. Yenilenebilir enerji teknolojilerinin yerleştirilmesi ve yaygınlaştırılması, işçilerin ve etkilenen topluluklardaki insanların insan hakları pahasına olamaz.

Anahtar Mesaj 10

Sıfır karbon topluma doğru ilerlerken çevresel insan hakları savunucularını koruyun (devam)

Cinayetler, tehditler, sindirme, arazi gaspları, tehlikeli çalışma koşulları, yoksulluk ücretleri ve etkilenen bölgelerdeki Yerli Halkların ve diğerlerinin yaşamlarına ve geçim kaynaklarına zarar verilmesi, yenilenebilir enerji ile ilgili olarak önlenmesi gereken risklerdir. Bu bağlamda kendi haklarını ve başkalarının haklarını savunmak için aktif olanlar korunmalıdır.

MŞHS, BM İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi ve diğer uluslararası belgelerin gerektirdiği üzere, Devletler çevresel insan hakları savunucularının katılım, bilgiye erişim, ifade özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme haklarına saygı göstermeli, bu hakları korumalı ve yerine getirmeli, yaşamlarına veya refahlarına yönelik tehditler de dahil olmak üzere savunucuları korumak için harekete geçmeli ve hakları ihlal edildiğinde adalete erişim ve etkili çözüm sağlamalıdır. Devletler ayrıca zamanında soruşturma yürütmeli, şiddet ve yıldırımdan sorumlu olanları kovuşturmalıdır. Halkın katılımına karşı stratejik davaların önlenmesine ve gençlerin ve çocukların temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre hakkını savunma girişimleri için güvenli ve elverişli bir ortam sağlanmasına özen gösterilmelidir.

HUDOTO

Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı